

DOI: 10.7596/taksad.v2i4.284

Aile Araştırmalarının Güncel Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme*

Sinan Yılmaz**

Öz

Aile kavramı ve bu kavramın insan zihninde oluşturduğu tasavvur insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihsel süreç içerisinde fazla değişikliğe uğramayan bu kavram, sanayileşme sonrası dönemde ortaya çıkan hızlı değişimden fazlasıyla etkilenmiş ve günümüze gelindiğinde aile kavramının içeriği tamamen farklılaşmıştır. Bu durum aile araştırmaları için de bir sorun teşkil etmekte ve araştırmacıyı bir model tercih etme konusunda sıkıntıya sokmaktadır. Aile konusunu inceleyen bir araştırmacının ele aldığı konular, zaman zaman klasik aile tanımının dışında kalan konular olabilmektedir. Bu çalışma, aile araştırmalarında ortaya çıkan bu tür güncel sorunlara değinmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile araştırmaları, Geleneksel aile, Yeni aile anlayışları.

An Evaluation about Current Problems of Family Studies

Abstract

The concept of family and its envision in human mind is as old as the history of humanity. The concept, remained unchanged during the historical process, influenced greatly by the rapid change of post industrialization period and today the meaning of family concept

* Bu çalışma, Bartın Üniversitesi tarafından düzenlenen “Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji-II” adlı sempozyumda içerik olarak sunulmuştur.

** Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

has completely been differentiated. This situation constitutes a problem for family studies and distress the researchers. A researcher, researching the theme of family, may sometimes tackles the subjects out of the classical family subjects. This study touches the current problems on family research and offers solutions

Key Words: Family, Family Research, Traditional Family, New Trends in Family.

Giriş

Toplumunu oluşturan en küçük yapı taşı olarak tanımlanan aile, sosyolojik araştırmalarda oldukça ilgi gören ve üzerinde çok sayıda araştırma yürütülen bir konudur. Tarih boyunca, aile denilince insanların zihninde genel olarak benzer düşünceler oluşmakla birlikte günümüzde aile ile ilgili yeni anlayışların ortaya çıkması, günümüzdeki aile araştırmalarında ailenin tanımı, işlevleri ve aile modelleri gibi tanımların yapılmasını güçleştirmektedir. Görece olarak oldukça yüksek sayıda Batı Medeniyetine mensup ülkenin kanunî hale getirdiği eşcinsel evlilikler sonucu oluşan birlikteliklerin aile olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunu buna örnek gösterebiliriz. Bazı Avrupa ülkelerinde ailelerinden alınan çocukların eşcinsel ailelere verilmesi konusu, aralarında Türk çocuklarının da bulunması nedeniyle, son zamanlarda yazılı ve görsel medyada sıklıkla yer almaktadır. Hatta Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının Hollanda Başbakanından bu durumdaki bir Türk çocuğunun eşcinsel aileden alınması konusundaki talebi reddedilmiştir.[†] Buradaki temel problem, eşcinsel evliliklerin kanunen geçerli olduğu Hollanda da bu tür birlikteliklerin “aile” olarak kabul edildikleri halde Türkiye gibi aile anlayışı konusunda geleneksel aile anlayışına bağlı kalmayı sürdürmeye çalışan ülkelerde bu tür birlikteliklerin “aile” olarak kabul edilmemesidir.

Modern dönemde yapılan aile araştırmaları incelendiğinde, aile ile ilgili ortaya çıkan yeni olguların; araştırma, yöntem, kavramsallaştırma ve değerlendirme noktalarında bazı zorluklara neden olduğu görülecektir. Yaşanan bu tür zorluklarla ilgili bazı tespitlerimize aşağıda yer verilmiştir.

[†] <http://www.hurriyet.com.tr/planet/22869467.asp> (08.05.2013 tarihinde erişildi).

Aile Araştırmalarının Günümüzdeki Sorunları

Oldukça geniş bir kapsamı bulunan aile konusundaki araştırmaların bir bildiri metni ile değerlendirilmesi elbette mümkün değildir. Bu nedenle ‐Aile araştırmalarının günümüzdeki sorunları‐ başlığı altında, araştırmalarda daha önce karşılaşılan ya da günümüzde ailenin aldığı yeni şekiller nedeniyle ileride karşılaşılması muhtemel sorunlara başlıklar halinde kısaca değinmek istiyoruz.

Tanımlama Sorunu

Tanım konusu, Mantık kitaplarında etraflı bir şekilde ele alınan konulardan birisidir. Buna göre, tanımı yapılan şeyin içine giren her şey tanımda verilmeli, tanımı yapılan şeyin kapsamı dışında kalan şeyler ise tanımın dışında tutulmalıdır (Çüçen, 2004). Tanım'ın bu tarifinden yola çıkarak ‐aile‐ kavramını tanımlamaya çalışacak olursak oldukça zorlanacağımız aşıkârdır. Aile ile ilgili tanımlara göz attığımızda anne-baba ve çocuklardan oluşan bir birlik olduğu, neslin devamını sağladığı, çocuklara kültür aktarımında rol üstlendiği vb. tanımlamalarla karşılaşmamız kaçınılmazdır. Günümüzde ise ‐aile‐ ile ilgili ortaya çıkan bazı yeni yaklaşımların bu tanımlamaların dışında kaldığı görülmektedir. Örneğin günümüzde Eşcinseller arasında evlenmeyi yasal hale getiren ve bunu bir aile birliği olarak kabul eden çok sayıda Batı Medeniyetine mensup devlet olduğu gibi, aynı yasal hakları kendi vatandaşlarına vermeye hazırlanan başka devletler de vardır. Böyle bir aile modelinde neslin devamı mümkün olamayacağı için, böyle bir modelin klasik aile tanımlamasının içinde değerlendirilmesi de mümkün değildir. Bu modeli benimseyen ülkelerde ise kendilerine kanuni olarak bu hak verilenler, diğer ailelere göre kendilerine bazı hakların verilmemesi durumunda hak arayışlarına girmektedir. Eşcinseller arasında evliliği meşru kabul eden ülkelerde bunu uygulayan kişilerin evlat edinme hakkı gibi yeni haklar talep ettikleri görülmektedir. Böylece ortaya çift yönlü bir tanım sorunu çıkmaktadır. Eşcinsel evlilikleri meşru kabul eden ve buna izin veren Batı devletleri bir taraftan neslin devamına imkân tanımayan bir birlikteliği aile olarak tanımlarken, öte yandan aile olarak tanımlanan eşcinseller de ailenin anne, baba ve çocuklardan oluşan bir birlik olmasından hareketle kendilerine neden evlat edinme hakkı verilmediğini sorgulamaktadır. Eşcinsel ailelere evlat edinme hakkı veren ülkelerin uygulamaları ise, Türkiye gibi bu tür bir aile modelini kabul etmeyen ülkelerde tepki ile karşılanabilmektedir.

Benzer sorunlar evlilik dışı birliktelik olan partnerlik için de geçerlidir. Bu tür birliktelikler, genellikle evlilik bağından doğan yasal yükümlülüklerden kaçınmayı amaçlayan, tarafların çocuk sahibi olmaktan çok cinsel birlikteliği ön planda tuttuğu ve yerleşik bir hayatı tercih etmek yerine mobil bir hayatı tercih edenlerin başvurdukları birlikteliklerdir. Bu tür beraberlikler, her ne kadar amaç çocuk sahibi olmak değilse de çocuk sahibi olmakla sonuçlanabilmektedir. Avrupa birliği ülkelerinde nikâh dışı doğan çocukların oranı, evlilik sonucu doğan çocukların yaklaşık yarısı kadardır (Daly, 2006). Ancak evlilik bağı ile bağlı olmayan bu çiftler, çocuk sahibi olmanın getirdiği yükümlülükleri taşımak istememeleri nedeniyle evli çiftlere göre çok daha rahat ayrılabilir. Böylelikle ortaya “tek ebeveynli aile” şeklinde adlandırabileceğimiz yeni bir aile modeli çıkmaktadır ki klasik aile anlayışı içerisinde yer alan anne, baba ve çocukların birlikte yaşadıkları model tanımıyla bağdaşmamaktadır.

Araştırmaları Genelleştirme sorunu

Aile araştırmalarında karşımıza çıkan önemli sorunlardan bir tanesi de verilerin genelleştirilmesi sorunudur. Aileyi antropolojik olarak incelediğimizde dünya üzerinde oldukça farklı aile türleri ile karşılaşmaktayız. Erkek ya da kadının birden fazla eşinin olması (Poligny, Poliandri), soy bağında ana ya da baba çizgisinin takip edilmesi (Matrilineal/Patrilineal), Çocuk üzerinde baba/büyükbabanın (Pederi/Pederşahi) ya da anne-büyükannenin erkek akrabalarının söz sahibi olması (Maderi/Maderşahi), Bir eşin birden fazla kişi tarafından paylaşılması (Tayo/Cicisbeism), kayınbirader ya da baldız ile evlilik (Levirat/Sororat) gibi oldukça farklı aile türlerine rastlamamız mümkündür (Haviland ve diğ., 2012). Polinezya adaları gibi küçük ölçekli ve ilkel toplumlarda belirli bir aile türünden bahsetmek ve oradaki aile türü için bir genelleme yapmak belki mümkün olabilir. Ancak, geniş ölçekli araştırmalar olan sosyolojik araştırmalarda bu tür genellemeler bazı sorunlara yol açacaktır. Örneğin, Ziya Gökalp Türk ailesinin Pederî olduğunu söylemiştir. Bu ifade ilk bakışta Türklerde Pederşahi, Maderi ve Maderşahi gibi farklı aile türlerinin hiç bulunmadığı anlamını vermektedir. Oysa Grenard, Müslümanlığın Doğu Türkistan’da yayılmasından önce buralarda pederşâhî aile yapısı bulunduğunu daha sonra ise bu aile yapısının demokratik aileye dönüştüğünü söylemektedir. G. Richard, Yakut Türklerinin aile yapısının mâderî, Kırgız Türklerinin aile yapısının pederşâhî, Altay Türklerinin aile yapılarının ise bu iki aile yapısı arasında kalan bir modele sahip olduğunu söylemektedir. Richard, farklı aile yapılarını sosyo-ekonomik şartlara bağlamaktadır. M. İzzet’in de benzer bir görüşü taşıdığı

görülmektedir (Eröz, 1977; Tezcan, 2000; Yılmaz, 2012a). Bu örnekler, aile araştırmalarında eldeki verilerden hareketle genelleştirme yapılmasının zaman zaman bazı sıkıntılara yol açabileceğini göstermektedir.

Coğrafya Temelli Aile analizi Yerine Etnik Temelli Aile Analizi

Yukarıda incelediğimiz konu, aile analizlerinin hangi temele oturtulması gerektiği konusunda bazı ipuçları vermiştir. İncelediğimiz örnekte yer alan “Türk ailesi pederidir” cümlesi etnik temele dayalı bir analiz yapmaktadır. Oysa “Türk” denildiği zaman, etnik bir kimliği ifade eden bu kelimenin araştırmalar için bazı sıkıntılar doğuracağı ortadadır. Orta Asya’dan ve hatta 1000 yıldan daha eski geçmişi olan hadis kaynaklarında tarif edilen Türklerin aslında Moğolları tarif ettiğini göz önüne alacak olursak, Asya’nın bir ucundan Avrupa’nın içlerine kadar yayılmış olan bir etnik toplumun tek bir kavramla tanımlanması son derece indirgemeci bir yaklaşım olur. Yukarıdaki örnekte incelediğimiz gibi, farklı Türk boyları arasında farklı aile türleri vardır. Dolayısıyla bu tür tanımlamaların aslında mevcut durumla da uyuşmadığı bir gerçektir.

Sorunun çözümü için tam olarak yeterli olmasa da, aile analizlerinde coğrafya temelli analizlerin daha sağlıklı olacağı düşüncesindeyiz. Çünkü Osmanlı devletinin yıkılmasından sonra görece olarak dar bir coğrafyaya sıkışmış olan Türkiye toprakları bile Avrupa’daki birkaç devlet istisna edilecek olursa Avrupa devletlerine göre yine de oldukça geniş topraklara sahiptir. Bu geniş coğrafyayı incelediğimizde, Doğu ile Batı ve Kuzey ile Güney arasında oldukça farklı aile yapılarının bulunduğunu ve belirli etnik grupların belirli bölgelerde yoğunlaştığını görebiliriz.

Buradaki tespitimizin farklı araştırmacılar tarafından da dile getirildiğini belirtmemiz gerekir. Örneğin, İlber Ortaylı, bizim burada anlatmak istediğimiz şeyi, “Osmanlı Ailesi” adlı eserinde şu şekilde özetlemektedir:

Bizim başlığımız olan "Osmanlı ailesi" çok geniş içerikli bir kavramdır. Tuna kıyısında yahut Rodoplar'da yaşayan Hristiyan Bulgar aile gibi, Bulgar dilini sakladığı halde Türklerin dinini kabul eden ama örneğin teaddüd-ü zevcat'ın (polygyny) kapıdan girmedığı "Pomak" aile de Osmanlıdır. Hicaz'ın Arapları, Lübnan'ın Maruni ve Melkit Hristiyanları, Anadolu'nun Sünni şehrli, Alevi köylü Türkleri; Türkmen obası, Kürt aşiretlerindeki aile, Adalı ve Egeli Rumlar, üç dine mensup Arnavut dağlılar, Bosna'nın

müslümanları, yedi iklim dört bucaktaki Yahudi ailelerinin hepsi Osmanlı ailesidir. Aynı hukuk sistemlerine tabi olsalar da yaşamlarındaki "Osmanlı ailesi" niteliği sadece Osmanlı siyasi hakimiyeti dolayısıyla değil, uzun bir tarihin yoğurduğu kültürel coğrafyayı paylaşmak dolayısıyla vardır. Kültürlerinde ayırımlardan çok müşterek yönler hakimdir. Yunanlının "nomos"u Arabın dilindeki "namus, nevamis" kadar, bütün hatlarıyla pederşahi düzen; kentlerde bile aile-sülale silsilesine yönelik fizik dokulanma, Balkanlar ve Ortadoğu'da her yerde görülür. Osmanlı aile yaşamında farklılıklar dinî olmaktan çok bölgeseldir, hatta etnik olmaktan çok coğrafidir" (Ortaylı, 2000).

Rakamsal Verilerin Aldatıcılığı Sorunu

Sosyolojik analiz sadece görüneni değil görünen şeyin arkasında yatan gerçeği de görebilmek demektir. Örneğin sosyo-ekonomik durum ile boşanma arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalar bu ikisi arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu ve ekonomik sıkıntıların boşanmaları artırdığını göstermektedir (Yılmaz, 2012). Öte yandan istatistik veriler incelendiğinde, Türkiye’de sosyo-ekonomik düzeyin oldukça düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde boşanma oranları oldukça düşüktür. Bu bölgede aşiret yapısının devam ettiği ve boşanma konusunda müthiş bir sosyal baskının bulunduğu gerçeğini göz ardı eden ya da göremeyen, sadece bu oranlara bakarak ekonomik sıkıntıların boşanmalara etki etmediğini iddia eden çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu durum, araştırmacının incelediği veriler karşısında dikkatli olmasını gerektirdiği gibi incelediği konuya göre nicel ya da nitel araştırma yöntemlerinden hangisini seçmesi gerektiği konusunda da dikkatli olmasının önemini ortaya koymaktadır.

Aile ile ilgili çalışmalarda rakamsal verilere etki eden hususlardan birisi de dini nikâh nedeniyle evlenme ve boşanma oranlarındaki verilerin net olmayışıdır. TÜİK verileri Türkiye’de sadece dini nikâh yaptırarak beraber yaşayan ailelerin oranını %3,6 olarak belirlemiştir (TÜİK, 2006). Türk aile yapısı araştırmalarına ait veriler, yakın bir zamana kadar dini nikâhın Türkiye’nin tüm bölgelerinde %90’ların üzerinde kabul gördüğünü göstermektedir (TAYA, 1993). Günümüzde ise bu oranlar yine %80’lerin üzerindedir (Yılmaz, 2012). Toplumsal olarak bu kadar yüksek oranda kabul gören bir uygulamanın resmi verilere yansıyan oranlardan daha fazla orana sahip olması da muhtemeldir. Öte yandan dini nikâhın resmi olarak kabul görmemesi nedeniyle sadece dini nikâh yaptıranların oranı evliliklerle ilgili istatistiklere yansımamaktadır. Bu durumun rakamsal verilere olumsuz

tesirlerinden birisi de boşanma oranlarında görülmektedir. İstatistikî veriler, Türkiye’de son otuz yılda boşanma oranlarının yaklaşık dört kat arttığını ortaya koymaktadır. Oysa bu tür boşanmaların bazıları anlaşmalı boşanmalar olup boşanan eşin ölen babasının emekli maaşını alabilmek ya da ağır borç altında olan ailenin mallarının haciz edilmesini engellemek amacıyla borcun eşlerden birinin üzerine, malların da diğerinin üzerine yapılarak boşanmanın gerçekleştiği modeller görmekteyiz. SGK’nın bu tür sahte uygulamalarla kurumdan tahsil edilen paraların peşine düştüğü şeklinde medyada yer alan haberler dışında elimizde çok sağlıklı ve net rakamlar bulunmamaktadır. Bu da sadece rakamsal verilere bakılarak yorum yapmanın zaman zaman hatalı sonuçlar doğuracağını ortaya koymaktadır.

Resmi Kabul Sorunu

Aile araştırmalarında karşılaştığımız önemli sorunlardan birisi de resmi kabul sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumda yüksek oranda kabul gören, dini inanç kaynaklı geleneksel uygulamaların kanun önünde geçerlilik bulamaması bu soruna neden olmaktadır. Bu sorunun, İsviçre Medeni Kanunu’nun aynen tercüme edilerek benimsenmesinden kaynaklanan bir sorun olduğunu söylemek de mümkün değildir. Evliliğin tescili konusunda Osmanlı devletinin son döneminde alınan tedbirlere de halkın fazla itibar etmediğini bilmekteyiz (Yılmaz, 2012). Sorunun çözümü için geleneksel değerleri ve halk arasındaki yaygın uygulamaları dikkate alan bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Örneğin sadece dini nikâh yaptıranların Devlet tarafından evli olarak kabul edilmemesinin iki yönlü bir soruna neden olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, bu tür evliliklerde kadının kocasından ayrılması durumunda nafaka hakkı, süknâ hakkı, tazminat gibi resmi olarak evlenmiş bir kadının elde edeceği haklardan mahrum kalması, eğer çocuk olursa çocuğun nesep hakkı, miras hakkı, bakım hakları gibi haklardan mahrum kalması gibi pek çok sorun ortaya çıkmaktadır.

İkincisi ise, devlet tarafından kabul edilmeyen bazı durumların, evrensel hukuk kuralları çerçevesinde mahkemelerde yeniden ele alınması sonucunda Danıştay ve Anayasa mahkemesine çeşitli davaların gelmesi ve devlet kurumlarının da gereksiz yere mesai yapmasına neden olmasıdır. Konu ile ilgili somut bir örnek olması açısından Karşiyaka 4. Asliye Hukuk Mahkemesinin 17.2.1926 günlü, 743 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 242. ve

246. maddelerinin Anayasa’nın 35., 36. ve 41. maddelerine aykırı olduğu savıyla Anayasa Mahkemesine yaptığı iptal başvurusunun gerekçesinde şöyle denilmektedir:

“Ülkemizde resmî nikâhla evlenen çiftlerin, resmen boşanmadan fiilen ayrılıp haricen başkısıyla karı-koca hayatı yaşamaya başladıkları bunların müşterek çocukları dünyaya geldiği bu gibi ilişkide olan çiftlere sıkça rastlanmaktadır. Bu şekilde doğan çocuklarından kadının haricen evlendiği erkeğin nüfusuna değil de resmî kocasının nüfusuna ondan olmuşçasına onun çocuğu olarak kaydedildiği görülmektedir. Bilahare durumun düzeltilmesi için dava açıldığında Medenî Kanun’un 242-246. maddelerindeki bir aylık hak düşürücü sürelerden dolayı çocukların gerçek babaları üzerine değil, olayımızdaki gibi analarının daha önce ayrıldığı resmî nikâhlı kocası üzerine onun çocuğu olarak kayıt yapılmaktadır. Bu durum kamu vicdanına aykırı olduğu gibi, gerek ana-baba gerekse çocuklar yönünden birçok sakınca ve haksız durumlar yaratmaktadır. Miras bakımından çocuk gerçek babasının mirasçısı olamıyor. Buna karşılık kayden babası durumunda olan kişinin mirasçısı oluyor. Bu ilişki mülkiyet hakkının özüne de aykırıdır. Diğer yandan Anayasa’nın hak arama hürriyeti ile ilgili 36. maddesi ailenin korunmasına ilişkin 41. maddesinde öngörülen temel hak ve hürriyetlere de aykırı bulunmaktadır. Neseb gibi, şahsa sıkı sıkıya bağlı olan yasalarla en çok iyi korunması gereken bir konum, belli süre içinde ileri sürülmemesi durumunda artık hiç ileri sürülemeyeceğini söylemek kişinin temel yaşama hakkının özüne aykırı olur. Nesebin % 100’e yaklaşan bir doğrulukta tesbitinin teknik yönden mümkün hale geldiği günümüzde, sırf süreyi geçirdiği için yurttaşların bu olanaktan yoksun bırakılmaları yukarıda açıklanan maddelerine aykırı görülmüştür.[‡]

Bu örnekte yer alan soruna benzer onlarca dava örneğine rastlamak mümkündür. Aile konusunda toplumda yaygın bazı geleneksel uygulamaların resmi kabul görmemesi hem insanların mağdur olmasına neden olmakta, hem devlet kurumlarının gereksiz yere meşgul edilmesine neden olmakta ve hem de rakamsal verilere yansımaması nedeniyle sağlıklı değerlendirmeler yapılabilmesine engel olmaktadır.

Sonuç

Araştırmada ele aldığımız konulardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

- Aile insanlar tarafından genellikle kutsallık atfedilen, muhafazakâr ve evrensel kurallar çerçevesinde kabul gören bir kurumdur. Bu tanımlamanın dışında kalan ve yakın bir

[‡]http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Mevzuat/Nufus_Mevzuati/Yargi_Kararlari/pdf/ANAYASADANISTAYUYUSMAZLIK.pdf

tarihte ortaya çıkmış olan bazı marjinal birlikteliklerin aile tanımlaması dışında tutulması gerekmektedir.

- Aile; din, kültür, coğrafya gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak dünya üzerinde oldukça farklı nitelikler gösteren bir kurumdur. Dolayısıyla aile araştırmalarında elde edilen verilerin bu değişkenler dikkate alınmadan genelleştirilmesi bazı sorunlara yol açması mümkündür.

- Türkiye’de yapılmış aile araştırmalarında genellikle etnik temelli aile tanımlaması yapılmaktadır. Bu da özellikle etnik olarak sadece Türkiye toprakları ile sınırlı olmayan grupları da kapsamaması nedeniyle hatalı değerlendirmelere yol açabilmektedir. Aile araştırmalarında etnik köken yerine coğrafya temelli değerlendirmeler yapılması daha isabetli olacaktır.

- Toplum tarafından yoğun bir şekilde kabul gören dini nikâhın resmi kabul görmemesi nedeniyle ortaya pek çok sorun çıkmaktadır. Bu durum çeşitli mağduriyetlere yol açtığı gibi bazı hukuki sorunlara da yol açmakta ve aynı zamanda aile ile ilgili istatistiklerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine de engel olmaktadır. Bu konuda, toplumun taleplerini karşılayacak ve hukuki sorunların azalmasını sağlayacak kanuni düzenlemelerin ivedilikle yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

AKDOĞAN, Ali (2004). Sosyal Değişme ve Din, İstanbul: Rağbet Yayınları.

AKGÜL, Mehmet (2002). Türkiye’de Din ve Değişim, İstanbul: Ötüken Yayınları.

ARSLANTÜRK, Zeki-AMMAN, M. Tayfun (1999). Sosyoloji, İstanbul: İfav Yayınları.

BANGUOĞLU, Tahsin (1991). “Türklerde Aile”, Aile Yazıları 1, Der. Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı Yayınları.

BARDAKOĞLU, Ali (1990). Aile Hukukumuzun Tarihi Gelişimi, Tarihi Akışı İçerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu Bildiriler, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları

- ÇÜÇEN, A. Kadir. (2004). Klasik Mantık. Bursa: Asa Kitabevi.
- DALY, Mary (2006). Changing Family Life In Europe: Significance for State and Family. European Societies, 7(3), DOI: 10.1080/14616690500194001.
- DUBEN, Alan (1984). “19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları”, Türkiye’de Ailenin Değişimi, Ankara: Maya Matbaacılık ve Yayıncılık.
- DUBEN, Alan (2002). Kent Aile Tarih, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERÖZ, Mehmet (1977). Türk Ailesi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- EUROSTAT (2003). ‘Trends in Households in the European Union: 1995_ 2025’, Statistics in Focus, Population and Social Conditions, 24/2003, Luxembourg: EUROSTAT.
- EUROSTAT (2004). ‘First Results of the Demographic Data Collection for 2003 in Europe’, Statistics in Focus, Population and Social Conditions, 13/2004, Luxembourg: EUROSTAT.
- GÜNAY, Ünver (2000). Din Sosyolojisi, İstanbul: İnsan Yayınları.
- HAVILAND ve diğ. (2008). Kültürel Antropoloji. Çev. İ. D. E. Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İMAMOĞLU, Olcay (1994). “Değişim Sürecinde Aile; Evlilik İlişkileri Bireysel Gelişim ve Demokratik Değerler”, Aile Kurultayı, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- KAYA, Erol (2003). Kentleşme ve Kentlileşme, İstanbul: İlke Yayıncılık.
- KIRAY, Mübeccel (1984). Büyük Kent ve Değişen Aile, (Türkiye’de Ailenin Değişimi), Ankara: Maya Matbaacılık ve Yayıncılık.
- ORTAYLI, İlber (2000). Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul: Pan Yayınları
- SAYIN, Önal (1990). Aile Sosyolojisi, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- , (1994). “Değişen Toplumumuz ve Aile Yapımız”, Aile Kurultayı, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- TEZCAN, Mahmut (2000). Türk Ailesi Antropolojisi, Ankara: İmge Kitabevi.

TÜİK (2011). İstatistik Göstergeler: 1923-2011. www.tuik.gov.tr

TÜİK (2006). Aile Yapısı Araştırması, www.tuik.gov.tr

Türk Aile Yapısı Araştırması (TAYA). (1993), Haz. Atalay, B.-Kontaş M. Y.-Beyazıt, S.-Madenoğlu K., Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Araştırma Dairesi

TURİNAY, Necmettin (1996). Değişen Toplum ve Aile, Ankara: Akçağ Yayınları.

TÜRKDOĞAN, Orhan (2002). Türk Toplum Yapısı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

YILMAZ, Sinan (2012a). Türkiye’de Ailenin Dönüşümü. Ankara: Divankitap.

YILMAZ, Sinan (2012b). Eğitim Seviyesindeki Yükselmenin Geleneksel Aile Anlayışının Değişimine Etkisi: Karabük Üniversitesi Örneği. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 87-115. doi:10.7596/taksad.v1i3.51